

Cistelleria de palla: tècnica i procés d'elaboració del cosit en espiral amb esbarzer i variants realitzades únicament amb palla a la península Ibèrica

Berta Bugallo Campo

Escuela de Folklore de Guadalajara
P.º Dr. Fernández Iparraguirre, 24
19001 Guadalajara
bertabucam@gmail.com

DOI: 10.57645/20.8080.08.2

Resum

Des de temps immemorials, la cistelleria ha estat lligada a l'ésser humà per la necessitat d'obtenir recipients amb què poder transportat, guardar i conservar diferents aliments i utensilis. Són nombroses les fibres vegetals utilitzades amb aquesta finalitat; les gramínies en són algunes, i entre elles hi ha alguns cereals com el blat, el sègol i l'avena o civada. El seu aprofitament ha estat clau per al manteniment de persones i animals.

L'objectiu d'aquest article és mostrar les possibilitats d'ús de la palla pel que fa a la cistelleria, centrant-se en la tècnica de cosit en espiral amb esbarzer i en les variants fetes únicament amb palla.

Paraules clau: palla, cistelleria, cosit en espiral, esbarzer, sègol, blat.

Resumen

Desde tiempos remotos, la cestería ha estado ligada al ser humano por la necesidad de obtener recipientes donde transportar, guardar y conservar variedad de alimentos y utensilios. Son numerosas las fibras vegetales utilizadas para tal fin; las gramíneas son unas de tantas y entre ellas se encuentran algunos cereales como el trigo, el centeno y la avena o cebada. Su aprovechamiento ha sido clave para el sustento de personas y animales.

El objetivo de este artículo es mostrar las posibilidades de uso de la paja en lo que a la cestería se refiere, centrándose en la técnica de cosido en espiral con zarza y las variantes realizadas solo con paja.

Palabras clave: paja, cestería, cosido en espiral, zarza, centeno, trigo.

Abstract

Since ancient times, basketry has been linked to humans by the need to obtain containers for transporting, storing, and preserving a variety of foods and utensils. Numerous plant fibres have been used for this purpose, with grasses being one of many, including cereals such as wheat, rye, oats, or barley. Their utilization has been crucial for the sustenance of both humans and animals.

The objective of this article is to showcase the possibilities of using straw in basketry, focusing on the spiral sewing technique with bramble and variations made solely with straw.

Keywords: straw, basketry, spiral stitched, bramble, rye, wheat.

Introducció

El cultiu de cereals no s'ha limitat únicament a l'aprofitament del gra, també la palla ha tingut importància en diferents àmbits: com a aliment per a animals, amb el fang per formar tova, per a farcits de matalassos i albardes, per a cobertes i sostres, com a font energètica per encendre els forns o escalfar els brasers de les cases, i pel que fa a la cistelleria, per a una àmplia varietat de peces, com ara cistelles, cistells, cistellets, cantimplors, folre de garrafes, fins a gorres, barrets, capsetes, guarniments... elements que cobrien un ampli ventall de necessitats.

Avui dia tot això ha quedat relegat pràcticament a la producció i consum del gra, en detriment de la palla. El canvi gradual del mode de vida, l'aparició de nous materials i noves necessitats, o la mecanització del món rural també han influït en la desaparició de l'ús de la palla com a recurs natural.

La condició orgànica i perible de la palla i l'esbarzer ha comportat que la conservació de peces amb aquestes fibres hagi estat escassa, per la qual cosa les de més antiguitat es remunten a èpoques molt recents, pràcticament a les darreres dècades del segle XX. Però pel que fa al cosit en espiral amb altres fibres vegetals, s'han trobat exemples de cistells amb datacions des del neolític, com en algunes excavacions de Catal Hüyük, a Turquia, la cronologia de les quals oscil·la entre 6.500 i 5.700 aC (Kuoni 1981), i de la península Ibèrica. Aquí, s'han trobat restes de càrex i jonc al poblat neolític de La Draga, a Banyoles (Girona) (Palomo/Piqué/Terradas 2018); fragments elaborats amb espart a la Cueva de los Murciélagos a Albuñol (Granada), datats aproximadament sobre el 3.500 aC, o en algunes mines de Cartagena (Múrcia) d'altres d'època romana (Alfaro 1984), entre altres.

Però no seria forassenyat considerar la possibilitat que aquesta cistelleria es desenvolupés anteriorment en societats preagrícoles caçadores-recol·lectores, que se servien del gra dels cereals silvestres, de manera que aquest aprofitament del gra podria anar paral·lel al de la palla, juntament amb altres fibres vegetals, per a la realització de cistells.

La meva tasca com a docent de cistelleria em porta a voler exposar d'una manera detallada, visual i tan entenedora com sigui possible la forma d'execució i elaboració d'una de les tècniques de cistelleria més esteses al món, que també s'ha desenvolupat a la província de Guadalajara. Aquesta necessitat sorgeix de tota la informació rebuda a través d'alumnes, coneguts o persones anònimes, sobre *escriños*, cistelles, cistells i cistellets de palla cosida en espiral a la província de Guadalajara. Per sorpresa meua, resulta que n'hi ha en gran quantitat i varietat (millor o pitjor conservades), per la qual cosa, a partir d'aquí, he començat a aprofundir-hi amb una investigació documental i pràctica que, en part, es plasma en aquest treball.

S'hi detalla la tècnica cosida en espiral amb palla i esbarzer, des de l'obtenció i la preparació de les matèries primeres fins a l'explicació de tot el procés d'elaboració, i s'hi afegeix una petita relació de peces que dona una idea dels diferents usos i funcions.

D'altra banda, s'hi ha inclòs una descripció més somera de variants d'aquest cosit que es feien en algunes províncies de la península Ibèrica, en què l'única matèria primera utilitzada és la palla.

Procediment d'elaboració del cosit en espiral

Matèries primeres, preparació i eines

La quantitat de fibres vegetals que es presten al cosit en espiral és variada i en cada lloc s'utilitzen les que hi ha disponibles a l'entorn. En aquest cas en concret, les dues matèries primeres utilitzades són la palla i l'esbarzer. Abans de poder-les emprar s'ha de procedir a l'obtenció, la selecció i la preparació d'ambdues fibres amb un mínim d'eines.

Obtenció, selecció i preparació de la palla

El cosit en espiral està format principalment per dos elements, el ramal o feix, que és l'element passiu (palla), i un altre que és el que cus, l'element actiu (esbarzer).

- Palla (ramal, element passiu)

Pel que fa a l'element passiu o ramal, en tractar-se en aquest cas de la palla, les fibres més utilitzades han estat la de sègol (*Secale cereale*), planta resistent i que es pot cultivar en condicions climàtiques adverses (Kuoni 1981; Sanchez 1982) (figura 1), i alguna varietat de blat llarg (*Triticum*), la flexibilitat i longitud dels quals fan que siguin idonis per a aquesta tècnica. Les grans extensions cerealístiques de Castella han estat de les àrees més propícies per a la fabricació de peces amb palla, però també a altres zones de la península Ibèrica, com la Cornisa Cantàbrica, Galícia, el País Basc, La Rioja, Extremadura, Catalunya, Llevant, Canàries i Portugal, s'han cultivat aquests cereals i s'ha emprat la mateixa tècnica de cosit en espiral, encara que en aquest cas l'element actiu hagi estat diferent (cordill d'espart, tireta de vímet, bedoll) (Kuoni 1981; Fontales 2013).

És a l'estiu quan es procedeix a la sega del cereal, per aprofitar-ne tota la tija. Antigament no era problema fer-se amb feixos de palla, ja que el procediment es feia a mà amb una falç, però des de l'aparició de les recol·lectores que trituren la palla cal avançar-s'hi uns dies per poder amuntegar algunes garbes. Un cop segada la palla, es guarda en un lloc sec i sense humitat, on pot romandre força temps sense que es faci malbé.

Hi ha qui prefereix treure'n l'espiga, i en alguns casos fins i tot la «camisa», fulla que envolta la tija. Això dota la feina d'una mica més de finor, però no repercuteix en la funcionalitat de la peça.

Obtenció, selecció i preparació de l'esbarzer

- Esbarzer (element actiu)

L'element actiu que cus l'espiral és l'esbarzer (*Rubus ulmifolius*), fibra pertanyent a la família de les rosàcies de què neixen les mores, i que no és difícil trobar en camins i senders. Tot i l'aspecte espinós i sarmentós d'aquest arbust, el resultat final dona lloc a una fibra flexible i agradable, apta per treballar en cistelleria.

A diferència de la palla, l'hivern és l'època propícia per tallar l'esbarzer; cal buscar els brots joves d'un any, sense ramificacions secundàries i amb una longitud superior a un metre perquè pugui donar més de si. És preferible l'esbarzer llarg que es troba entre els arbres, al costat dels camins o murs, a aquells que donen lloc a bardisses espesses (Fontales 2005). Un cop tallada, s'ha de preparar el mateix dia o no més tard de l'endemà mateix, ja que perd flexibilitat de seguida i es fa difícil manipular-la.

El primer pas és treure les espines i fulles amb una navalla, falç o tisora, fins i tot també es pot fer amb els dits, preferiblement protegits amb guants.

Després s'obre longitudinalment amb la navalla (figura 2) o qui tingui més habilitat pot fer-ho amb les mans. El nombre de tires o tiretes que es poden aconseguir depèn del gruix de l'esbarzer i també de la finesa que es busqui a l'hora de teixir; així, es poden obtenir dues, tres o quatre tires.

Figura 1. Cultiu de sègol a la província de Guadalajara.

Figura 2. Obtenció de tira d'esbarzer amb navalla.

Figura 3. Esbarzer amb el moll o medul·la extreta.

Figura 4. Cabdells d'esbarzer enrotllats per emmagatzemar-los.

Finalment, es procedeix a retirar la medul·la o moll blanc (figura 3), operació que es fa col·locant la tira al genoll amb la medul·la cap amunt, recolzant la navalla sobre seu fent pressió i estirant la tira amb decisió, fins que, per fricció, va sortint tota la medul·la. Les tires obtingudes s'emboliquen en cabdells i s'emmagatzemen fins que sigui s'hagin d'utilitzar (figura 4); quan arribi aquest moment, només cal ficar-les en aigua durant un període de temps breu abans de començar a treballar-hi.

Eines, postura i lloc de treball

No calen gaires eines per desenvolupar la tasca: un punxó d'os, fusta o metall, i una navalla. La postura més adequada és assegut en una cadira sense braços o una banqueteta més aviat baixa, i amb l'eina i les matèries primeres a terra per anar-ne disposant a mesura que es vagin necessitant (Fontales 2005). Quant al lloc, no cal una ubicació concreta, només cal una mica d'espai per col·locar les matèries primeres i poder treballar sense impediments.

Procés d'elaboració

Un cop preparades les matèries primeres es procedeix a la realització del cistell cosit en espiral: des del començament de la base, el cosit en espiral amb la substitució dels esbarzers i la doble passada, fins a la pujada en vertical, acabant amb la rematada i la possibilitat de col·locar-hi nanses.

Tot i que es poden obtenir cistelles rodones o allargades, atès que la quantitat de peces existents i de restes arqueològiques trobades en major mesura són de forma rodona, la descripció que es detalla tot seguit és d'aquest format.

En el procés d'elaboració hi ha distincions en la forma de cosir. Es pot cosir col·locant el ramal cap a l'esquerra o cap a la dreta, i es pot fer que el cosit vagi des de la nostra posició cap al davant, o viceversa, del davant cap a nosaltres.

Començament del cosit de la base

Un cop seleccionada una de les variants (amb el ramal cap a l'esquerra i cosint cap al davant) es trien diverses palles en un nombre suficient per poder donar forma al començament. S'inicia la base formant un cercle el més tancat possible, mentre s'enrotlla amb una tira d'esbarzer (utilitzant-ne la part gruixuda), fent diverses passades pel centre fins a aconseguir que el forat quedi el més espès possible, de manera que es creï una forma similar a una estrella (figures 5 i 6A). Una altra variant és la realitzada amb menys passades pel centre, que no arriben a cobrir del tot el cercle (figura 6B).

Desenvolupament de la base i substitució de les tires de bardissa

Seguidament es van fent passades de cosit; cadascuna ha de transcórrer pel ramal anterior, agafant una mica de palla i travessant diagonalment d'un extrem a un altre de la tireta corresponent (figures 6A i 6B). Abans, però, cal utilitzar el punxó per marcar i obrir el camí que ha de seguir la tireta d'esbarzer. Com més ajustat i compacte es faci el cosit, més armada quedarà la base.

Figura 5. Començament del cosit espiral embolicant la palla amb l'esbarzer de manera que es formi una estrella.

Figura 6. Detalls del començament i del cosit en espiral. A. Començament amb forma d'estrella. B. Començament sense cobrir tot el cercle,

Figura 7. Detalls d'empalmaments de l'esbarzer.

Figura 8. Detall de doble puntada pel mateix lloc.

És important intentar mantenir el mateix calibre en el gruix del ramal perquè tingui sempre la mateixa factura i un aspecte uniforme, per la qual cosa, a mesura que es va avançant en la feina cal anar afegint palla (per la part gruixuda) al centre o part inferior del ramal.

Al mateix temps, a mesura que es va acabant la tira d'esbarzer, s'ha d'anar substituint per una de nova; per fer-ho cal introduir la nova (per la part més gruixuda) pel mateix lloc de sortida de la tireta que s'ha de substituir, però utilitzant en uns quants centímetres totes dues, de manera que quedin una a cada costat. S'afegeixen les dues al ramal, per tal que totes dues quedin enganxades amb el cosit (figura 7).

Un altre aspecte que cal tenir en compte és que a mesura que l'espiral va progressant, augmenta l'espai entre puntades (ja que cada volta va augmentant de diàmetre respecte a l'anterior), per la qual cosa és convenient, perquè no quedi massa separació entre una i altra, passar dues puntades pel mateix lloc (figura 8). Així s'aconsegueix un equilibri en el cosit i que no quedi flux. Per mantenir la forma rodona i que no es formin angles, es pot recarregar una mica la palla a mesura que es va desenvolupant la tasca, amb això s'aconsegueix que perdi una mica de rigidesa i s'adapti millor a la forma que es vol obtenir.

Pujada en vertical del cistell

Quan la base ha adquirit el diàmetre desitjat, comença la fase de pujada del cistell. No cal fer cap rematada ni cap començament a part, sinó que és una continuació de la base, per la qual cosa es va pujant el ramal a poc a poc de forma esglaonada (figura 9). Així va prenent cos el cistell, que pot adoptar formes variades, d'això dependrà la inclinació que es doni al cosit. Si la passada es fa en horitzontal, el cistell pujarà recte; si la inclinació de la tireta en fer el cosit és de baix a dalt, s'obrirà cap a l'exterior, i si la inclinació és de dalt a baix, es tancarà cap a l'interior del cistell.

Figura 9. Pujada i obertura del cistell cosint amb esbarzer.

Figura 10. Detall del tancament o rematada amb disminució del gruix de la palla i cobriment de la darrera volta amb esbarzer.

Figura 11. Detall de nansa lateral de palla i esbarzer.

Tancament i rematada

Un cop s'ha fet el nombre de voltes necessàries fins a aconseguir l'alçada desitjada, es procedeix a rematar el cistell. Entre les variacions de tancaments, un dels més habituals per la seva senzillesa és aquell en què a l'última volta es va reduint el gruix del ramal fins que pràcticament no hi ha palles, de manera que el final de la rematada coincideix amb el principi de la pujada del cistell. L'esbarzer cobreix el ramal per complet en aquesta volta final i acaba amagant-se entre el cosit (figura 10).

Nanses

Els cistells poden quedar exempts de nanses o se n'hi pot afegir una a la part superior (normalment de fusta) o dues als costats o als laterals (figura 11); en aquest darrer cas, també es poden fer al mateix temps que es va cosint, amb la mateixa palla i esbarzer.

La senzillesa d'aquesta tècnica va acompanyada d'un ritme lent i pausat, en què la tasca es desenvolupa amb un gest uniforme i repetitiu. El resultat dona lloc a peces que, malgrat el marcat caràcter funcional, no deixen de sorprendre per la bellesa de les seves formes, l'entramat sinuós i continu del cosit, i el color daurat que infereix la palla.

Peces elaborades

Dins la cistelleria en espiral, la de palla en especial ha anat acompanyada del cultiu de cereals, per la qual cosa hi havia una relació molt directa entre cereal i cistelleria. Als cistells d'espiral amb palla és comú anomenar-los *escriños*, i *escriñero*, la persona encarregada de fer-los.

Les varietats de peces, amb les seves respectives formes i mides, i els usos als quals s'ha prestat l'espiral de palla han estat amplis i generosos. Cal tenir en compte que moltes vegades es feien cistells o objectes segons les necessitats del moment, per la qual cosa augmentava la quantitat de variants que es duïen a terme.

La relació que es detalla a continuació és només un petit esbós de la cistelleria en espiral amb palla i esbarzer, i les fotografies que es mostren són de peces realitzades probablement a la segona meitat del segle XX, de la major part de les quals es desconeix la procedència i l'autoria.

Peces de grans dimensions que portaven una tapa, amb siluetes cilíndriques, troncocòniques, en forma de gerra, etc. destinades en general a l'emmagatzematge d'aliments sòlids (figura 12), com ara cereals, farines o llegums i fins i tot el pa un cop cuit. Aquestes normalment eren guardades a les cambres de les cases i no es movien del lloc.

Per a la mateixa funció, es confeccionaven cistells de mida més reduïda (figura 13) i també d'altres amb formes variades per portar la massa del pa al forn, per a la sembra o com a aixovar domèstic.

Així mateix, n'hi havia de dimensions més petites (figures 14A i 14B), amb nansa o sense, i amb profusió de formes, que servien per emmagatzemar ous, per portar el berenar al camp, com a cistells de costura o per a diferents tasques casolanes. També s'han folrat garrafes amb palla i esbarzer per evitar que el vidre es trenqui i conservar la frescor dels líquids emmagatzemats.

Han estat nombroses les fibres vegetals i tècniques que el món apícola ha sabut aprofitar per a la fabricació de ruscs, caça eixams (figura 15), cistelletes (*capachas*) o partidores, en què la palla cosida en espiral ha estat àmpliament desenvolupada i representada.

Figura 12. Cistella (escriño) de grans dimensions.

Figura 13. Cistella (escriño) mitjana.

Figura 14. A i B. Cistells petits per a ús domèstic.

Figura 15. Caça eixams.

Procediment d'elaboració de variants del cosit en espiral

Matèria primera, preparació i eines

Aquest apartat està dedicat a variants d'espiral, fetes exclusivament amb palla i per dones en algunes províncies de la península Ibèrica com Segòvia, Sòria, Terol o Guadalajara (Kuoni 1981), i es prenen com a referència les fetes en aquesta darrera província (Castellote 2006).

Cal tenir en compte que abans de començar el treball cal fer una tasca minuciosa d'obtenció, selecció i preparació de la palla, ja que aquest tipus de cosit en espiral requereix una matèria primera de qualitat i amb unes característiques especials. Com en el cas anterior del cosit amb palla i esbarzer, les eines necessàries per a això són mínimes, així com les condicions del lloc de treball.

Obtenció, selecció i preparació de la palla

Com a matèria primera s'utilitzava el *trigo negrilla*, nom amb el qual era conegut a Guadalajara i que, a Sòria, paradoxalment era anomenat *Trigo Blanquillo*. Manuel Gadea, en la seva obra de 1954, *Trigos españoles*, el denomina *Triticum vulgare pseudo-turcicum*.

Es tracta del blat el gra del qual té origen antic (i que ha alimentat les diferents civilitzacions des de fa milers d'anys), adaptat al seu entorn i que ha passat d'unes generacions a altres sense haver estat mai millorat.

Són diverses les causes que van fer que estigués a punt de desaparèixer, com l'entrada de noves llavors més productives o la globalització del mercat cerealístic, entre altres. Això va fer que de mica en mica es deixés de cultivar, per la qual cosa la matèria primera necessària per a la cistelleria va anar desapareixent, juntament amb les dones que elaboraven les cistelles.

Però és curiós que, malgrat això, es dona la circumstància que el nombre de peces heretades i conservades per familiars i amics ha estat ampli, pel que fa a objectes de cistelleria fets amb altres fibres. Segurament la mida, normalment reduïda, juntament amb de la finor, delicadesa i exquisidesa amb què estaven confeccionades, unida a la brillantor i llustre de la palla daurada, ha comportat que es

Figura 16. Palles del primer nus seleccionades per alçades.

Figura 17. Començament de la base i teixit de punt espès.

guardessin amb admiració i afecte en record d'aquelles dones, mares, àvies o tietes, que en les seves escasses estones lliures es dedicaven a una tasca tan gràcil.

A diferència del cosit en espiral comú, aquí hi ha una considerable preparació i selecció de la palla, sempre segada a mà. Al cereal se li ha de treure l'espiga, separar els nusos, suprimir la «camisa» i després seleccionar la palla per alçades (figura 16). Normalment les fibres curtes del primer nus són per al començament de la base, i les llargues, per a la resta de la labor. Per poder treballar-la, cal humitejar un temps la palla fins que aquesta adquireix flexibilitat.

Eines, postura, lloc de treball

Les eines que es necessiten són mínimes: unes tisores de labor i un punxó de mida petita, que servirà per fer espai entre els ramals i que la palla pugui passar sense dificultat. La postura, asseguda sobre una cadira, i el lloc on exercir la tasca, un que tingui bona llum i sense corrents d'aire perquè no evitar que la palla s'assequi amb rapidesa.

Procés d'elaboració

Totes aquestes variants, encara que donen lloc a diferents acabats, tenen en comú la seva execució en espiral. Sense aprofundir en la realització de cadascuna, a continuació s'explica de manera general el procediment de confecció; des de l'inici de la base, passant per les diferents variants, fins a la pujada, tancament, rematada i col·locació d'ornaments.

Inici i desenvolupament de la base

Abans de començar, s'ha d'humitejar la palla un temps perquè sigui flexible i pugui utilitzar-se, normalment amb mitja hora és suficient. L'inici de la base per a una cistella rodona és pràcticament similar a totes: es comença per crear un cercle i recobrir-lo amb una sola palla (figura 17). Aquesta, que s'inicia com a element actiu, independentment del tipus de traçat que es vulgui fer, sempre ha d'acabar formant part del feix o ramal, i es converteix en part de l'element passiu.

Figura 18. Base amb diferents tipus de teixit en espiral. A. Punt espès. B. Punt espiga. C. Punt enroscat.

A partir d'aquí, depenent del tipus de punt que es vulgui fer –punt espès, també anomenat punt palla (figures 17 i 18A), punt espiga (figura 18B), punt enroscat (figura 18C), etc.– el traçat que cal seguir varia, però en tots els casos s'ha de procurar una uniformitat, tant a l'hora d'escollir la palla amb què fer el punt com el dibuix que es vol formar. Per cada passada o punt fet, cal afegir sempre una palla nova.

A mesura que s'avança, el diàmetre augmenta i pot ser que el ramal no sempre mantingui el mateix gruix, per la qual cosa cal tallar alguna palla quan aquest gruix sigui massa gros o, per contra, si el ramal es va estrenyent, cal afegir-ne una de nova.

Pujada en vertical del cistell

Un cop feta la base, només cal continuar cap amunt amb el mateix punt, seguint en espiral i donant-li la forma apropiada. De vegades, segons el tipus de cosit, s'hi intercalen adorns, sanefes o alguna decoració (figures 19A, 19B i 19C).

Figura 19. Diferents detalls del teixit en espiral. A. Punt espès amb adorns en espiga. B. Punt enroscat. C. Teixit en espiga.

Tancament i remata

Un cop s'ha arribat a l'alçada desitjada, es procedeix a rematar la labor, una de les formes més usuals és aquella en què simplement no es continua amb el punt i es forma un petit graó (figura 20). Aquesta rematada acaba coincidint amb el punt de pujada de la cistella.

Nanses i adorns

Pel que fa a les nanses, la peça pot no portar-ne o portar-ne una de central feta de palla (figura 21). De vegades s'hi afegeix un filferro de metall, que es recobreix amb la palla perquè tingui més consistència.

Figura 20. Detall de la rematada en esglaó.

Figura 21. Nansa central de punt espès.

Pràcticament totes les cistelles porten adorns de palla a les vores, tant a la base com a la boca. Aquests adorns es fixen cosint-los amb fil de cotó, cordonets de cinc o sis palles són els més comuns (figura 22.). De vegades es tenyeixen algunes palles amb anilines per decorar els cistells i donar-los un toc de color (figura 21).

Peces elaborades

Pel que fa a l'elaboració de peces, a diferència del cosit amb palla i esbarzer, la mida solia ser menys dispar i, en general, de forma troncocònica de diferents altures, cistelles de factura fina fetes per a ús domèstic, en què a part del caràcter funcional dominava l'harmonia del teixit i la delicadesa de qui les elaborava.

Es feien cistelles per a la costura, l'emmagatzematge d'ous o fruits secs, ampolles per al formatge (figura 23A), per guardar els coberts (figura 23B), fruiters, ovalades amb tapes per portar el berenar al camp, cistells que portaven ofrenes o tauletes de difunts, etc.

Figura 22. Adorns a la vora amb cordonets de cinc palles.

Figura 23. A Formatgeres o motlles de formatge. B. Cistell per guardar coberts. C i D. Cistelles i cistellets d'ús domèstic.

Reflexió

No costa gaire imaginar-se els nostres ancestres des de temps prehistòrics envoltats de gran quantitat de cistells, cistelles, cabassos, cistellets, etc., que probablement van utilitzar profusament per a una àmplia quantitat de tasques. Coneixedors del seu entorn, van saber aprofitar tot allò que els oferia la natura per subsistir, com les fibres vegetals, i és segur que amb aquestes fibres van desenvolupar una gran varietat de tècniques de cistelleria, moltes de les quals han arribat fins als nostres dies.

Però poques són les troballes que hi ha hagut sobre cistelleria (el caràcter orgànic de les fibres vegetals n'ha condicionat de forma negativa la conservació al llarg del temps), i normalment s'han produït en llocs amb condicions especials, com en riberes de llacs o en terrenys secs. En el cas del cosit en espiral amb diferents fibres vegetals, s'han trobat algunes empremtes i restes datades en èpoques prehistòriques, per la qual cosa aquesta tècnica està considerada la més antiga i la més estesa al món (Kuoni 1981). No obstant això, pel que fa a la cistelleria cosida en espiral amb palla i esbarzer, no es té constància amb certesa de restes datades tan antigues, sinó que els objectes conservats són majoritàriament d'època actual.

Ha estat escassa també la documentació i bibliografia de cistelleria en general i de cosit en espiral amb palla en particular, sobretot abans de les últimes dècades del segle XX, en el cas de la península Ibèrica. A partir dels anys vuitanta del segle passat es fa més evident l'interès per la cistelleria, atesa, en part, la pèrdua de moltes mostres i peces i la desaparició dels cistellers. Se'n fa ressò Bignia Kuoni al seu llibre *Cesteria tradicional ibèrica*, editat a principis dels anys vuitanta, obra incommensurable en què es posa de manifest aquesta incessant pèrdua d'objectes de cistelleria, així com dels informadors, i la necessitat urgent de recopilar-los i col·leccionar-los. En aquest treball, l'autora dedica un apartat a la cistelleria de palla, tant a la cosida amb esbarzer com a la treballada exclusivament amb palla. Hi aborda de forma general la preparació del material, la tècnica en espiral, les zones de la península Ibèrica on es feien peces, així com els seus diferents usos.

Entrat ja al segle XXI, les aportacions sobre cistelleria i cosit en espiral amb palla s'han anat ampliant i podem trobar algunes feines interessants, com la realitzada per Carlos Fontales l'any 2005. El seu llibre *Cesteria de los pueblos de Galicia* proporciona informació detallada de tot el procés d'elaboració i fa una gran aportació en documentar les zones on es treballava aquesta tècnica a Galícia i els tipus de cistells que s'hi feien. I centrada a la província de Guadalajara, Eulalia Castellote, en el seu treball *Artesanias tradicionales de Guadalajara*, de l'any 2006, inclou en el capítol dedicat a la cistelleria la de palla de cereals cosida en espiral.

De mica en mica han anat augmentant les investigacions en què s'inclou l'estudi de la cistelleria i, per tant, del cosit en espiral, que ha quedat també integrada en l'arqueologia experimental. És el cas del XV Curs d'Arqueologia Experimental (2019) fet al Centro de Estudios Comarcales del Bajo Aragón de Caspe, de la institució Fernando el Católico, o el III Seminari d'Arqueologia Experimental al Museu Arqueològic de Catalunya (2022), dedicat a l'ús de les fibres vegetals en la prehistòria i protohistòria. Aquestes trobades serveixen per ampliar el coneixement sobre el cosit en espiral i aporten dades interessants sobre la manipulació de les fibres, la tècnica o la seva execució.

Però continua sent necessari ampliar la informació i el coneixement actual de què encara es disposa a través dels poquíssims cistellers que encara hi viuen, ja d'edat molt avançada, i recopilar objectes i peces de cistelleria, moltes vegades acumulades a les habitacions de cases centenàries o en trasters vells, i que són les darreres traces d'una cistelleria útil que ja no s'elabora. S'han produït tants canvis i transformacions en les darreres dècades als països industrialitzats que aquesta relació mil·lenària tan estreta entre la cistelleria i l'ésser humà està a punt de desaparèixer. Resulta curiós, després d'un temps tan llarg junts, n'ha calgut tan poc per distanciar-se.

Agraïments

A Adoración Pastor Sanz, de Olmeda de Cobeta (Guadalajara), gràcies a la seva amabilitat i paciència vaig poder aprendre tota la part pràctica pel que fa al teixit amb *trigo negrillo* en les múltiples variants.

A Carlos Fontales per la seva dedicació i constància durant més de trenta anys a la investigació, documentació i recuperació de la cistelleria a Espanya. Gràcies a ell, després de la recerca infructuosa de cistellers (tots ells ja morts) a la província de Guadalajara (Espanya) que fessin cistells amb esbarzer i palla, vaig poder aprendre la tècnica cosida en espiral i dedicar-me amb més precisió a l'anàlisi d'aquesta cistelleria a la província.

Bibliografia

- Alfaro, C. 1984, *Tejido y cestería en la península ibérica*, Bibliotheca Prehistorica Hispana, vol. XXI.
- Castellote, E. 2006, *Artesanías tradicionales de Guadalajara*, Editorial Aache.
- Cubero, J. I. 2018, *Historia general de la agricultura*, Editorial Guadalmazán.
- Fontales, C. 2005, *Cestería de los pueblos de Galicia*, Ediciones Ir Indo.
- Fontales, C. 2013, *Más que cestos, cestería española*, Ediciones Rotura.
- Palomo, A., Piqué, R., Terradas, X. 2018, *La revolución neolítica. La Draga, el poblado de los prodigios*, Editorial: Comunidad de Madrid, Museo Arqueológico Regional.
- Kuoni, B. 1981, *Cestería tradicional ibérica*, Ediciones del Serbal.
- Sanchez, M. E. 1982, *Cestería tradicional española*, Editora Nacional.

Enllaç

Canal YouTube Escuela Folklore Diputación de Guadalajara: Recolección y preparación de zarza
<https://youtu.be/ZfTE6KCDZrc>